

CSEHSZLOVÁKIA

L'UBOŠ JURÍK

Pozsony, te édes mostoha

A nagy szerelmek tele vannak ellentmondással. A nagy szerelmet csak egy lépés választja el a gyűlölettől, mintha az egyik érzés éltetné és feltételezné a másikat. De én mégsem hiszem, hogy valakit vagy valamit a hibáival együtt is lehet szeretni. Lehetetlen. Hogyan is szerethetnénk a rosszat? A szerelem első ámulatában előfordulhat, hogy a fiú nem veszi észre kedvese állán a szemölcsöt, még talán bájosnak is találja. De idővel ez a szemölcs zavarni fogja, és miatta majd megutálja a leány testét és lelkét is.

Lehet, hogy nem is kellene írnom Pozsonyról. Nem itt születtem, bár öt éves korom óta ebben a városban élek, s szellemi ébredésem első tapogatásai itt történtek. Mindig is pozsonyinak éreztem magam, méghozzá pressburgernek, ami nem ugyanaz, mint a pozsonyi. Tehát ha Pozsonyról mint szülővárosomról írnék, szándékkal hazudnék. Nem itt születtem. Vállalom a kockázatot, hogy bárki kétségbe vonhatja azt, amit elmondok. Joggal meglehet.

1953 elején jöttünk Pozsonyba. A ház, amelyben csaknem harminc évig éltünk, már nem áll. Ronda panelházat építenek a helyén. Akkoriban ez külváros volt; egyik oldalon a Szent András-temető, a másikon a Medikus-kert, közöttük pedig — sűrű lomboktól takarva — a terebélyes fákkal szegélyezett csöndes és nyugodt Mező utca. Egyfelől a temető fala, másfelől néhány nem túl magas, kettő-négy emeletes ház. Öreg házak — közös balkonnal, közös vécével. Előkelő emberek itt sohasem laktak, „csak” munkások, iparosok, kishivatalnokok. Jobbára a társadalom szélén levő emberek. A férfiak kocsmába jártak, és a kockás abroszok mellett, tizes pozsonyi sört iszogatva a fociról beszélgettek — Reimann, Pažický, Vengloš, Bily, Jankovič ideje volt ez —, meg az asszonyokról és gyerekekről. Minket pedig, akik csak hallgattuk bölcselkedéseiket, szorongással töltött el a világ bonyolultsága. A magunk módján mégis boldogok voltunk.

A barátaim, akiknek később, már az egyetemen, meséltem a Mező utcáról, csak fíntorogtak. Szlovákia minden szeglete képviselve volt, és a fiúk, akik falvakban és kisvárosokban nőttek fel, akik érezték a füvek, a rétek illatát, ismerték a trágya bűzét, és látták tiszta folyókban csillogni a napsugarat, csodálkoztak, hogyan lehet városban felnőni; el sem tudták képzelni, milyen lehet egy városi ember gyerekkora. Én a közeli kábelgyár bűzét szívtam. A temetőn túl pedig ott volt a kisállomás állandóan tolató mozdonyaival, amelyek bánatosan füttyültek. Ha megnőtt a légnyomás, a városra rátelepedett a Dimitrovka füstje, és érezni lehetett a Duna mocsárszagát is. A Medikus-kertben és a Szent András-temető sírkövei között játszadoztunk, galerikbe verődtünk, ahogyan akkoriban mondták: huligánok voltunk. Mi, fiúk, gitározunk, kártyáztunk, és nem tiszteltünk semmilyen tekintélyt. Az utcán fociztunk — ahol akkor még nem álltak autók —, és persze szinte minden nap berúgtunk egy ablakot valahol. A legkisebbeknek kint kellett állniuk a sarkon és figyelni, nem fenyeget-e veszély valahonnan. Ha füttyültek, mi felkaptuk a labdát, és a temetőben szerteszt szaladtunk. A Mező utca bizalmatlanságra és éberségre nevelt. Azt hiszem, ez máig megvan bennem.

Ezért nem tudtam igazán közel kerülni a legelőről, faluról jött legényekhez. Mit tudnak ők az életről? Csak azért hengegtek — így éreztem —, hogy valamiképpen leplezzék a várostól való szorongásukat. Sejtelmük sem volt a Mező utcáról, és hogy milyen a nyári forróságban párolgó aszfalt szaga. Az igaz, hogy tudtak arénázni a borozókban, de azt már nem fogták fel, hogy egy igazi pressburger sohasem ücsörög borozóban, mint ahogy a párizsiak sem járnak a Moulin Rouge-ba; ezek az intézmények a gazdag és naiv idegenek számára vannak fenntartva, akik azt hiszik, hogy éppen itt ismerhetik meg a város igazi arcát. Csakhogy a város igazi arcát a Mező utcában lehetett látni, nem pedig a Ferences borozóban. De ez ma már lényegtelen.

Akkortájt a város a Kisállomással és az „Ötszázházzal” ért véget. Nem volt még meg a Kavicsos lakótelep, és a tó sem volt egyéb, mint egy vízzel teli kavicsgödör. Oda jártunk fürödni. Tiszta volt a vize, körben sás, homokbuckák: öröm volt ide kirándulni; hihetetlenül hosszúnak éreztük az utat hazulról idáig. A tó után kezdődtek a szántóföldek. Máskor a Dunára mentünk fürödni; ez ma már valószínűtlenül hangzik. Villamossal — a hetessel — mentünk ki a károlyfalvi végállomásig, a ruhánkat letettük egy kis szigeten, bemásztunk a Dunába, és hagytuk, hadd sodorjon a nyugodt ár egészen a régi hídig, ahol aztán kimásztunk a Lidón. A Duna ugyan akkor sem volt tiszta, de legalább nem büzlött az olajtól és a mindenféle vegyszerektől. Nem értettem, hogyan írhatta meg Strauss a Kék Duna keringőt, amikor soha sem volt kék a Duna. Az ilyen széles és iszapos folyók nem is lehetnek kékek: Strausst giccsművésznek tartottam, de ugyanígy bosszantott az az ostobaság is, hogy „Pozsony a Duna szépe”. Ilyen értelmetlen frázist csak rosszul fizetett reklámügynökök, gyenge újságírók vagy elvadult fantáziájú jóemberek képesek használni.

Lehet, hogy tévedek, hogy megcsal az emlékezetem, és az is lehet, hogy a gondolkodásomban van egy jó adag szentimentalizmus, de az én gyermekkoromban Pozsony rendelkezett valami olyasmivel, amije ennek a mai városnak már nincsen: atmoszférával. Még nem állt az új híd, a Szlovák Nemzeti Felkelés hídja, de állott a régi Pozsony, a Váralja, megvoltak még a Dóm körüli utcácskák, és mindennek megvolt a maga varázsa. Keveset törődtünk a régi város megmentésével, rekonstrukció helyett pedig romboltunk. Ez pótolhatatlan károkat okozott, akkor is, ha belátom, hogy sok ház nagyon régi volt már, s nemigen lehetett velük mit kezdeni. És mégis úgy érzem, hogy rengeteg, a régi városrészek iránt közönyös döntés született; olyan embertől származhattak, akit nem fűzött szoros kapcsolat Pozsonyhoz, akit nem ez a város nevelt fel. Falun csinálták ezt így valaha; lerombolni minden régít, megtisztítani a terepet, és újat építeni. Csakhogy Pozsony nem falu.

A város az város, nekem pedig úgy tetszik, a vidékiek elhozták ide magukkal sajátos falusi mentalitásukat. Ám legyen akárhogy, most a modern Pozsonyban egy olyan új városi generáció nő fel, melynek szülei bejáró falusiak voltak, vagy megtelepedtek Pozsonyban. És ez egyszerűen nem maradhatott hatás nélkül a városkép alakulására. Egyetlen olyan pozsonyi sem engedte volna meg, akiben van érzés a város és érzék az arányok iránt, hogy ilyen drasztikusan nyúljanak a régi városrészhez; hogy a forgalmat a városközpontba irányítsák; hogy a Nemzeti Galériára pléh rózsafüzért rakjanak; hogy az új híd közvetlenül a Dóm mellé kerüljön. Ez mind elvett valamennyit Pozsony varázsából. Miért kellett ezt így megoldaniuk az építészeknek? Lehet, hogy nagyvárost akartak csinálni Pozsonyból, de egy arctalan és jellegtelen hibridváros sikeredett csupán. Ki tudja megmondani nekem, miért kell az autópályának épp a város közepébe befutnia? Mi ebben a logika, amikor valamennyi nagyvárosban környürrükkel igyekeznek a várostól távol tartani a forgalmat? Az autók berobognak a szűk belvárosba, fertőzik a levegőt, közlekedési dugót okoznak, megsiketítik a járókelőket. Úgy érzi az ember, hogy mindez egy koncepciótlan, véletlen és zűrzavaros, szakadatlan és örökös ideiglenes állapot.

Apropó, közlekedés. Ez ugyan kommunális téma, de hiszen az egész életünket behálözik a közszolgáltatások. Emlékszem, mikor még a régi villamosok és trolibuszok közlekedtek a városban, s autóbuszok csak a távoli elővárosokba, Szöllőstre, Récsére, Pozsonypüspökibe

és Dévénybe jártak. Igen, akkoriban Pozsonyban még nem volt ennyi ember, nem álltak ekkora tömegek a megállóknál, a nyugodt villamosok pedig mindennel megbirkóztak. Aztán valaki kitalálta, hogy a trolikat fokozatosan fel kell cserélni autóbusszokkal. Igen agyafűrt ember lehetett. A buszok telefüstölték az utcákat, ki-kimaradoztak, zabálták a benzint és az idegeket. Később rájöttünk, hogy a trolik nemcsak tisztábbak, hanem gazdaságosabbak is, így hát ismét visszaállítgatjuk a régi járatokat. De így kellett ennek történnie? Miért a tévedéseknek ez a körforgása? (...)

Emlékszem, amikor elkezdődtek a lakótelepi építkezések, a város szervezete hamar megérezte. Hirtelen lakáshiány keletkezett, de a városban egyre szaporodtak az új feldolgozó üzemek, bővültek a gyárak, az üzemek és a hivatalok. Lóhalálában kezdtek el építkezni. Rohanva. Új káderek, új lakosok, új diákok tódultak Pozsonyba. Ez mindjárt feltűnt; mintha a köztársaság minden zugából jöttek volna az emberek. Pozsony megélnékült, de ugyanakkor el is veszített valamit a csak rá jellemző hangulatból. Lakótelepi közösségek kezdtek kialakulni. Először talán a Februári lakótelep, a Krasnany, azután a Kavicsos és a Pošen, majd hamarosan Károlyfalva, később Pozsonyhidegkút és Pozsonypüspöki, végül Ligetfalva. Ez törvényszerű fejlődési folyamat, ennek így kell lennie, és jó is, hogy így van. Pozsony nőtt, de a város központja nem változott, itt minden maradt a régiben, és hamarosan kiderült, hogy ez így már nem elég. Mert a lakótelepek csak éjszakai szállások maradtak, fantázia és elgondolás nélkül szétdobált csupasz és barátságtalan lakások: nyomasztó urbanisztikai bűntettek. Az emberek pedig benyomultak a város belsejébe, hogy itt nemcsak bűzt, de némi emberszagot is magukba szívjanak; hogy bevásároljanak, hogy elüldögéljenek egy kicsit a néhány kávézóban, moziba vagy színházba menjenek, vagy csak egyszerűen bent legyenek a városban, mert a lakótelepen nem voltak a városban. Így volt, és így van ez ma is. Ám a város szíve repedezik; ide összpontosul az ilyen vagy olyan társadalmi élet, a kultúra, a kereskedelem, miközben a lakótelepek reménytelenül élettelenek maradnak. Ezek a mindenféle Kalinkák, Natalkák, Astrák és Csigák, ezek az izléstelen és kényelmetlen kávézók nem tudják helyettesíteni egy igazi város barátságos légkörét. Meg lehet ezt azzal magyarázni, hogy az építkezések alatt nem volt idő sokat spekulálni, holmi nagyszabású koncepciókkal babrálni, új városokat kitalálni; csak hogy a kő nem papír, a kő itt marad, tanújaként ennek a száguldó kornak; a kő túléli még az unokákat is, a kő a jövő és a történelem. Csak hogy, ha ilyennek kell lennie a várostervezés jövőjének, akkor nemcsak a várostervezést sajnálom, hanem a jövőt is.

Már régóta nem a Mező utcában lakom. Pozsonyhidegkúton, a lakótelepen van egy lehetetlenül kicsi háromszobás lakásom. Amikor dolgozom és kinézek az ablakon, szomorú vagyok. Ide látszanak ugyan a közeli dombok, de leginkább mégis az egymáshoz szoruló betonszörnyeket látom; az ágyamba lesnek. Közöttük elszórt zöld foltok, letaposott fű. Az emberek ugyan örülnek, hogy egyáltalán lakhatnak valahol, de vajon milyenek érzik az életet, mi lehet itt az örömük, mi motiválja őket ebben a környezetben? Erre nem gondoltak a tervezők és az építetők? Ha tehetném, egy ilyen lakótelepbe kényszeríteném a tervezőket és az építészeket; ők ugyanis javarészt családi házakban laknak, természetesen, olyan telkeken építkeznek, amelyeket a tanács utalt ki nekik nagylelkűen. Az építészek ugyan az építetőkre hárítják a felelősséget, az építetők a beruházókra, a beruházók az előregyártókra, és így tovább, körbe-körbe, de a tény tény marad: egyik lakótelep reménytelenül hasonlít a másikra, az ember nem tudja, hogy Ligetfalun vagy a Kavicsoson van-e, hogy hol él egyáltalán, Dunaszerdahelyen vagy Ólublón.

Mindemellett nem hiszem, hogy építészünk tehetségtelenek volnának. Adjanak nekik elég időt, legyenek hozzájuk nagyvonalúbbak, hagyják őket a maguk feje után menni! Azt hiszik, nem terveznék meg a jövő igazi városait? Én úgy vélem, megterveznék. Nézzék meg, milyen nagyszerűen megoldották a Gottwaldov tér rekonstrukcióját, milyen merészek a Prior és a Kijev szálló vonalai, milyen szép a PZO épülete a Kavicsos lakótelepen, milyen lenyűgöző a két fiatal építész, Peter Bauer és Martin Kusý által tervezett új színház! Bízunk magunkban!

Hidegkút a szántóföldek felé nyitott. Ha fújni kezd a szél, nemcsak a füstöt hozza magá-

val az üvegyár kéményei felől, amelyet közvetlenül a házak mögé építettek, de tomboló szélvihart is a telep hazatos tereire. Itt szinte mindig fúj a szél. Ez még nem volna baj, hiszen legalább friss a levegő, és a szél a nők szoknyáját is felkapkodja. De ahogy berepül a panelházak közé, végigkergeti a telepen a zsíros papirokat, a krumplihéjakat, az eldobott rongyokat, az ételmaradékokat s a civilizáció más termékeit is. Ez borzasztó! Aki nem hiszi, jöjjön el, akár-mikor megtekintheti Hidegkutat, ahol úgy hever a hulladék, mint egy nyilvános szeméttelen. Az embernek sírhatnékja támad, és dühöngeni szeretne: miért nem tesz valaki valamit? Tud erről a köztisztasági hivatal igazgatója? Valóban kulturált nép vagyunk? (...)

Bánata, ha azzal vádolnának, hogy leegyszerűsíttem a dolgokat. Tudom nagyon jól, milyen a munkája azoknak, akik az utak téli karbantartásáról gondoskodnak. Csaknem egy évig dolgoztam segédmunkásként a közlekedési vállalatnál a gimnázium befejezése után, mert egyetemre akartam menni, és egy évig fizikai munkát kellett végezmem (utána újságírást tanultam a Komensky Egyetem Bölcsészettudományi Karán). Nagyon is jól emlékszem, hogyan aludtunk különböző zugokban kucorogva, és ha kettőkor vagy háromkor fölébresztett minket a diszpécser, a sofőr beindította a motort, és már indultunk is salakot szórni a buszok és trolik útvonalaira, megtisztítani a villamossíneket, kiolvasztani a fagyott váltókat. (...)

És még mindig a szolgáltatásokról.

A legutóbbi időig a lakótelepek szinte teljesen ellátatlanok voltak. A helyzet most javul, gyorsan fordul jóra, sőt, kitűnőre. A nagy méretű, modern bevásárló központokra gondolok, ahol valóban minden, illetve megközelítőleg minden megtalálható, ahol nem kell dohos helyiségekben tülekedni, és ahol a kiszolgálás is kulturált. Egy fedél alatt van itt számos üzlet, a mosoda, a fodrász, a pedikűr és a patyolat, a fényképész és a kommunális szolgáltató javító-műhelyei; egyszóval minden szükséges, nélkülözhetetlen szolgáltatás. Ilyen komplexumok állnak már Hidegkúton, Károlyfalván, a Kavicsos lakótelepen és Pozsonypüspökiben, és épül egy Ligetfalun is. Mindez erősíti a meggyőződésemet, hogy lehet ésszerűen is dolgozni és tervezni, s hogy az építések és a tanácsok tervei körültekintőek.

Még egy szó a szolgáltatásokról. Ahogyan a lakótelepeken építik a szolgáltatóházakat, azt hiszem, úgy kellene a város központjában is. Itt ugyanis szétszórta állnak a kisebb-nagyobb üzletek, irodák, felvevőhelyek, egyikőtől a másikig a végkimerülésig rohangálhat az ember, aztán ebben áruátvétel van, a másik be van zárva, a harmadikban nincs az, amit keresel stb. Miért kell a különböző részlegeknek hasznos helyeket elfoglalni például az óvárosban (kényelmes kávézók lehetnének itt)? Miért nem csoportosítják őket egy helyre? Pontosan úgy, ahogy a lakótelepeken. Nincs épület, nincsenek meg az anyagi eszközök? Inkább úgy látom, az ésszerű szervezés hiányzik.

Pozsony egyre épül, növekszik, átépül, javul, újul, így hát lényegében mindig fel van túrva. Enélkül nincs építkezés, tudjuk. A mi házunk elé földet hoztak, fűvet ültettek, vézna kis fákat telepítettek. A fű kinőtt, a fácskák erőre kaptak, mindenki örült, hogy a szemünk előtt valami legalább hasonlítani kezd a természetre. Mikor már minden kész volt, jöttek a buldózerrek, és durván, barbár módon széttúrták a pázsitot, méteres gödröket ástak, aztán az egészet úgy hagyták két évig. Ekkor lefektettek egy csővezetékét, majd pedig a földet egyszerűen visszakotorták. A házunk előtt azóta pusztaság van.

A csővezeték az csővezeték, mit lehet tenni? Gáz folyik benne, vagy talán víz. Csakhogy ki magyarázza meg nekem, kérem, miért akkor fektették le, amikor a lakótelep már felépült, amikor már megtörtént a tereprendezés is, amikor a rendezésre szánt pénzt már befektették? Talán senki sem tudta korábban, hogy ide majd még csöveket kell tenni? A mi tervezőink tanult emberek, miért dobtak hát ki pénzt az ablakon? Miért kell az embereket dühíteni, ingerelni? Senki sem látja, hogy az ilyen ostobaságokat folyton szóvá teszik?

Ha ez kivétel volna, ha tényleg csak véletlenül esett volna meg, kérem, egye fene, mindenki követ el hibát, csakhogy nap mint nap tanúi vagyunk hasonló eljárásoknak! Megcsinálják az utat, befedik aszfalttal, a jelzéseket is fölfestik rája. Néhány nap múlva meg ugyanazon a helyen férfiak egy csoportja légkalapáccsal töri fel a burkolatot. Ezek krónikus jelenségek.

A Večerník (a pozsonyi esti újság — a ford. megjegyzése) szinte minden szombaton („Az olvasóé a szó” rovatban) kritizálja az ilyen eseteket, de minden vidáman megy tovább, a mi zsebünk és a mi idegeink rovására. Nem lehet örökké átmeneti állapotban élni.

Emlékszem, milyen végtelenül sokáig épült az útkereszteződés a Szárazvámnál. Az építők először mindent a földdel tettek egyenlővé, azután megcsinálták az útkereszteződést, ezután újra feltúrtak mindent, mert nekiláttak az aluljárónak. Ami, mellesleg, valóban nagyon impozáns az üzleteivel, a kávézójával; igen színvonalas az egész, modern és tiszta, csak néha a mozgólépcsők nem működnek. De hogy milyen most a Szárazvám! ... Mint egy kitátott száj fogak nélkül. A tér tulajdonképpen csak egy széles út, a közvetlen közelében nincs épület. Hidegen, idegenül, embertelenül hat az egész. Hol voltak, építettek? Ilyen lesz ezután a Szárazvám? Talán ha majd befejezik a Stefánia kávéházat... (...)

A Mező utcában, a 17-es ház előtt egy hatalmas gesztenyefa volt. Tavasszal kirügyezett, kizöldült, virágba borult. Nyáron széles árnyékot vetett, kellemes hűsölést kínált, és megörvendeztette a tikkadt tekinteteket. Hatalmas törzse volt, olyan széles, hogy nem tudtunk felmászni rá. Alatta fociztunk, mögéje bújtunk, ha hunyót játszottunk. Nyárutón szűrös gesztenyék potyogtak róla, tavasszal pedig az utcát, akár a hó, elborította a fehér gesztenyevirág.

A gesztenyefa a Mező utcában már nem áll. Kivágták. Nem tudom miért, bár el tudom képzelni, hogy egy sor ostoba indokot lehetett rá találni. Beteg volt, árnyékolt, elvetette a fényt, ilyen és ehhez hasonló butaságokat.

Már tíz éve dolgozom a Nové Slovo szerkesztőségében mint újságíró, ez idő alatt sokféle drámai helyzetet éltem át. Emlékszem, mennyire felháborított valamennyiünket, amikor Olga Vavrova kollégánknak a Trencsén utcai favágásról írt riportot. Jó néhány éve tudjuk, hogy a fák megmentéséért, a természetes környezetért vívott küzdelem szélmalomharc. A statisztikák szerint Pozsony az egy lakosra jutó zöldterület tekintetében az utolsó helyen áll Európában. Ez riasztó, de senkit sem riaszt. A fák azóta is vidáman pusztulnak, ki fejszétől, ki pedig a benzingőztől. (...)

Gyerekkorunkban az utcán fociztunk, az aszfalton vagy a temető előtti kis tisztáson szerztük be a térdünkre a plezúrokat. Máskor a Medikus-kertbe mentünk, vagy pedig a Duna utcai játszótérre. Volt hol kitombolni magunkat, mi több, néhányunkból élsportoló lett. Most nem lehet az utcán futballozni, a temető előtti tisztást beépítették, a Medikus-kertből szép sétálóparkot csináltak, és a játszótéren mindenféle furcsa épületeket emeltek. A belvárosi gyerekeknek nincs hol focizniuk. Valamivel jobb a helyzet a lakótelepeken, ahol a panelházak között húzódnak meg a játszótérek. Betonból vannak. De legalább vannak. (...)

Írtam egyszer egy elbeszélést *A város hétfő reggel* címmel, meg is jelent *A Mező utcában* című kötetemben. Ez volt bemutatkozó könyvem központi elbeszélése. Egy fiatalemberről szól, aki reménytelenül bolyong az éjszakai Pozsonyban, és a bárokban és borozókban hiába keresi elhibázott élete okát. Az elbeszélés befejezéseként az én antihősöm felmegy a Várba, és a hétfő reggelre ébredő város fölé áll. Dühében keres egy követ, és a városra hajtja; a mindentől, még magától is elidegenedett ember kétségbeesett gesztusa ez.

Egy kritikus azt írta, hogy a novella pontos és hű topográfija a pozsonyi kocsmáknak. Valóban, a mi nagyvárosunk esti életének leírása ez. Vagyis a nem létező esti és éjszakai élet leírása.

Nem akarom ezen a helyen az éjszakai életet, az édes életet propagálni, nem akarok reklámot csinálni a bároknak, borozóknak, éttermeknek, kabaréknak és táncos szórakozóhelyeknek. De akár tetszik, akár nem, ilyen intézmények nélkül a nagyvárosi élet elképzelhetetlen. Az emberek ugyanis találkozni, ismerkedni akarnak egymással, szórakozni akarnak, látványra vágynak és — mit ad isten — netán még nevetni is szeretnének. Senki sem tagadhatja meg tőlük ezeket a jogokat.

Így hát teljesen természetes a kérdés: milyen kulturált szórakozási lehetőségek vannak Pozsonyban? Milyen az esti és éjszakai élet kultúrája? Milyen a bárók, borozók, kávézók és éttermek kultúrája?

Pozsonyban sok a turista, s jó szokásaik közé tartozik, hogy elüldögélnek a Nagy Ferences, a Kolostori vagy a Bástya borozóban. Cigányzene, ének, jó ételek, minőségi borok. Akinnek módja van rá, jól elszórakozik bennük, és kellemes emlékekkel távozik. Azt ugyanis le kell szögezni, hogy színvonalasan is tudunk szórakozni, és hogy a szlovákok nem veszítették el az élet minősége iránti érzéküket; még mindig sokra értékelik a jó hangulatot. Különbözhetnek a vélemények a borozók színvonaláról, de néhányuk — így a már említett Nagy Ferences és a Kolostori — hagyományosan jó hírnévnek örvend. Rosszabb a helyzet a kisebbekben, ahol a boroknál csak az étel minősége rosszabb, ahol zaj van, kosz és füst, és amelyeket a részegek rendre összetévesztenek a falusi kocsmákkal.

Még mostohább a helyzet a kávéházakban. Némelyikükbe érdemes betérni egy feketére, üldögelni és beszélgetni egy kicsit. Kellemes környezet várja a vendégeket a Zöldházban, a Partizánszövetség (Zeneművészeti Főiskolával szemben) székházának kávézójában (tényleg, miért nincs ennek neve?), és jó kávékat is lehet itatni a Carltonban és a Danubiusban is. Kitérünk a Szlovák Nemzeti Felkelés (a régi vásártér — a ford. megjegyzése) terén levő minikávéházak (a Polom, a Sztrecskó és a többi), ahol a teraszokon üldögélve az ember úgy érezheti magát, akár Párizsban vagy Budapesten, és jó pihenés esik a Gottwaldov téri új kávézóban is. De mi legyen azokkal a helyekkel, ahol lehetetlen az időt kellemes körülmények között eltölteni, ahol a terítők piszkosak és arrogáns a kiszolgálás, ahol becsapják a vendéget, és a vendég is becsapja magát?

Ján Smrek nemzeti művész egykor a Luxorban szerkesztette az *Elánt*, a Metropolban volt a művészek törzshelye, Emil B. Lukáč érdemes művész a Stefánidban érezte a legjobban magát, Ladislav Szántó, az akadémikus gyakori vendég volt a Grandban, Ladislav Novomesky nemzeti művész pedig állítólag mondta is: menjünk inkább kávéházba, az a legtermészetesebb környezet. És L. Rambousková ismert karikatúrája is kávéval a kezében örökíti meg Novomeskyt egy kávéházi asztalnál. Egykor a kávéházakban összpontosult a kulturális élet, itt találkoztak egymással a művészek, itt vitatták meg a művészi kérdéseket, rokon lelkek leltek itt inspiráló társaságra, légkörre és barátságos pincérekre, akik büszkéek voltak a vendégeikre. Mennyi művészi áramlat, hány mű és hány ötlet született a kávéházakban! Milyen világhírű lett a párizsi Closerie de Lilas, a La Coupole, a bécsi Café Central, a prágai Slávia és a budapesti Vörösmarty! (A szerző valószínűleg a New York Kávéházra gondol, amelyet ma Hungáriának hívnak, ehelyett említi a más okból híres Gerbaud-t, a mai Vörösmarty cukrászdát. A fordító megjegyzése.) (...)

Próbálna csak valaki most a Luxorban lapot szerkeszteni! A pincérek, akik csak a forgalomra vannak tekintettel, kizavarnák onnan. És milyen szegényes a színvonal a Metropolban! És ki jár manapság a Grandba? És le lehet-e ülni a Sláviában, a Duklában, a Marinában? Kár a szóért. Közöny, rendetlenség, barátságtalanság és kosz.

Há már a művészekről van szó, meg kell említeni, hogy megszaporodtak a klubok, és ezek jó klubok. A betérő barátokkal találkozhat a Filmklubban vagy az új és kényelmes Új Színpad (Nová scena) klubban is, ahol mintaszerű a kiszolgálás és még az árukészlet is bőséges. A mi klubunk, az íróké, esténként általában üres; aki író, annak írnia kell, nincs ideje klubokban ücsörögni.

Aztán vannak még Pozsonyban sörözők és bárók. Valamire való színvonala csak kevésnek van közülük: a Smíchov-udvarnak, a Savoynak és a Szent András-temető mellett levő új és szép sörözőnek, melyet az emberek csak Mamutként emlegetnek. Bár alig van Pozsonyban. Az olyanokról, mint a Park vagy a Kristály, nem is beszélék. Ezek a helyeken minden este előfordulhat valamilyen botrány, jobb őket elkerülni. (...)

Pozsonynak csaknem félmillió lakosa van, de a városban nincs egy varieté, egy kabaré. Már azt sem, tudom, hány éve javítják (renoválják, átépítik vagy bővítik?) a volt Tátra-revue-t, ahol az egyetlen varieté és kabaré működött. Túlságosan sokáig tart a munka, és még az sem világos, mi lesz ott voltaképpen. Mire megnyitják, a nép egyszerűen elszokik a kabarétól. Vagy otthon fog magának kabarét csinálni. Ez is megoldás.

Aki szembeszáll a sorssal (Kto proti osudu) című életrajzi novellafüzérének első kötetében *Peter Širelinger* a štúri nemzedék íróinak sorsát mutatja be, és leírja a korabeli Pozsony társadalmi és kulturális életét is. A város emberemlékezet óta kultúrák metszéspontjában állt, magyar, cseh, német és orosz hatások keveredtek benne, s ebből az erjedésből forrt ki a szlovák kultúra is. Működött itt Hummel, Mozart és Rubinstein, és a szlovákság valamennyi nagyjának sorsa is összefonódott volt a várossal. A felszabadulás, de még inkább 1948 februárja után egészen más méreteket öltött itt a kulturális élet. Megszaporodtak a színházak, a folyóiratok, a kiadók, a galériák, a különböző kulturális intézmények. Pozsony ma olyan nagyszabású vállalkozások színhelye, mint az Illusztrációk Biennáléja, a Prix Danube, avagy a Pozsonyi Zenei Hetek. Sok mindenre lehet panaszkodni Pozsonyban, de a kulturális vállalkozó kedvre nem. A szlovák filharmonikusok hangversenyein szinte mindig telt ház van, és a színházak is zsúfolt nézőtér előtt játszanak (más kérdés a véget nem érő vita a jegyek és bérletek körül; ez utóbbikat felvásárolják az üzemek, de azután csak kevesen mennek el az előadásokra), és a számtalan képtárban állandóan új kiállítások nyílnak. Állandósultak az irodalmi csütörtökök, kitűnőek a kultúrestek a Vörös rákban, mindig történik valami a Kultúra és Pihenés Parkjában, és a rendezvények sorába a Főiskolai Klub is gyakorta bekapcsolódik valamilyen érdekes programmal. Van hát miből válogatni. (...)

Nemcsak a hivatásos kultúra fejlődik Pozsonyban, hanem a műkedvelő, az amatőr is. Mindenféle pincékben, klubokban eldugott kis színházak, zenei együttesek lepik meg egyre-másra érett játékkal a közönségüket. Elég nagy baj, hogy nem használjuk ki jobban ezeket az átalakított vagy eredeti állapotukban meghagyott pincéket, ismert és ismeretlen klubokat a kulturális hagyomány ápolására, új színházak vagy színi csoportok felfedezésére vagy létrehozására. Valaha nagy népszerűségnek örvendett a Rolandhoz nevű kis színtársulat, ki tudja, miért nem lehet már róla semmit sem hallani? Mi lett a Junior ifjúsági klubbal? Miért nincs a Radosnai Naiv Színháznak (Radošinské naivné divadlo) saját, állandó és méltó színpada? Fognak-e ismét játszani az Irodalmi Színpadon vagy a Korzó Színházban? És a Duna utcai bábszínház? Számítsuk még hozzájuk a kisebb-nagyobb üzemeknél működő amatőr együtteseket is, és akkor a kulturális élet kaleidoszkópja csakugyan színesebbnek és gazdagabbnak látszik. Még akkor is, ha itt-ott megnyikordul vagy csikorog a tengelye, ha nem is értik meg mindig a lelkesen gitározókat, és ha kissé sokáig húzódik is egynémely színpad rekonstrukciója.

Rá kell döbbernünk arra, hogy a város szociális rendje a fiatalokon nyugszik, illetőleg elsősorban a fiatalokon. Pozsonyban szerteágazó főiskolai hálózat van, számtalan középiskola, rengeteg fiatal munkás, technikus. Ők valamennyien a kultúra potenciális fogyasztói, passzívan vagy aktívan. Szükségük van saját klubra, saját szórakozóhelyekre, saját diszkóra, más-ként a legrövidebb úton a kocsmába mennek. Nem sok klub áll Pozsonyban a fiatalok rendelkezésére, és ez a néhány is reménytelenül zsúfolt. A programjuk pedig szintén reménytelenül semmilyen. (...)

Pozsony környéke csodálatos. Gyerekként, emlékszem, hosszú és kimerítő kirándulásokat tettünk a Szalmakunyhóhoz, a Zergehegyre, megmáztuk a dombokat a Vaskutacsánál, elmentünk a Máriavölgybe, a dévényi tetőre, Dévénybe és Hidegkútra. Akkor ezek a kirándulások egy ismeretlen világba vivő hosszú menetelésnek tüntek, tele kalanddal és feszültséggel. Régi katonai sátorlapot vittünk magunkkal, melyekből sátrakat csináltunk, s az így született táborok gondosan vigyáztak, nehogy kárt tegyenek a természetben. Ültünk a tábortűz körül, gitározunk, és afféle régi vándordalokat énekeltünk. Nagy, romantikus élmény volt ez egy pozsonyi gyerek számára, hiszen igencsak különbözött a városi élettől. Gondolom, ma már nem sokan tudják, mi az a vándornóta; a mai fiatalok többsége azt sem tudja, mi fán terem. Az erdőbe is behatol a civilizáció, illetve a kényelmesebb fogyasztói életmód. Ennek ellenére Pozsony környéke sok idevalósi számára még ma is az aktív pihenés és a kirándulás helyszíne. Minden időben, télen, tavasszal, nyáron és ősszel találkozhatunk fiatalokkal és idősebbekkel, szülőkkel és gyerekekkel, akik sielni mennek a gyakorlórétre, hóvirágot szednek Ligetfalun, a Szalmakunyhónál vagy a Zergehegyen heverésznek, sétálgatnak a Vaskutacsánál. Nagy

öröm, ha láthatom az érintetlen fákat, a kis tavakat, ha elüldögélhetek a Vaskutacska vendéglőjében. Megvan ennek a vidéknek a maga varázsa. Ezért a varázsért érdemes Pozsonyban élni, és még bosszankodni is.

A nyár minden évben újra felveti a fürdés kérdését. Pozsonyban kevés a fürdő, nagyon kevés a lakosok számához viszonyítva. Néhányuk be van zárva (az Alagút feletti, a rózsavölgyi, és a hegyiligeti kollégiumé), a többi pedig zsúfolásig tömve van. Az Aranyhomok (ki találta ki ezt a gyászos nevet?) melletti tó sem enyhíti a fürdőzni vágyók gondját, oda is túlságosan sok ember jár, a víz sem a legtisztább, és mintha a szolgáltatások színvonalát sem volna már kedve kritizálni a Večernik munkatársainak; mindig egyformán semmitmondóak a cikkek. A pozsonyiak meg futnak a víz után: Szencre, Dunaszerdahelyre, Tomkyba. Miért nem juttott még eszébe senkinek, hogy kulturáltabbá kellene tenni a tó környékét Oroszváron, ki kellene tisztítani a Kuchajda vizét?

Ha nem megy a munka vagy ha elromlik a kilátás a dolgozószobámból, ha összeveszek a főnökömmel a szerkesztőségben, ha feldühödök vagy ha úgy érzem, megesz az a kispolgáriság, amely körülöttem rákként burjánzik, kimegyek a lakásból és elsétálok Hidegkút dombjaira. A természet nagy és szeretettelji lélekgyógyász, okos és gyakorlott pszichiáter, aki megtanulta, hogyan kell a nagyvárosi embert a stresszből kigyógyítani. A természet látványa elcsitítja a túl hevesen dobogó szívet, megnyugtatja a remegő lelket. A természet olyan, akár a Léthe vize: megtölti étellel a nyugtalan szervezetet.

Pavel Dvořák barátom, aki szintén pozsonyi, azt mondja, hogy a város megrontja az embert. Ezért elköltözött Budmericbe. Én azt hiszem, az emberek rontják meg a várost. Azok az emberek, akik nem értik meg, akik csak azért jöttek ide, hogy hasznot húzzanak belőle, és akiknek a város csupán a karrierhez vezető lépcső. Alig várom azt a pillanatot, amikor ezek az emberek eltűnnek Pozsonyból, vagyis amikor a pozsonyiakból pressburgerek lesznek; olyan emberek, akiknek szerves kapcsolata lesz a várossal, akik képesek lesznek öltre menni a városért, az asztalra csapni, ha kell; olyan emberek, akik új ízekkel tudják majd Pozsonyt gazdagítani. Ez az idő már nincs messze, mert a beköltözöttekből lassanként idevalósiak lesznek. De csak akkor, amikor már nem fogják a papírt a földre dobálni, amikor nem fogják a pázsitot összetaposni, mint a falu melletti réten, amikor elfelejtene majd kurjongatni a kávéházban; csak akkor értik majd meg, hogy városi emberré váltak. Egyébként csak falusiak maradnak, akik véletlenül laknak a városban.

Remarque azt mondta: az a város szép, amelyikben boldog az ember. De boldogok csak akkor leszünk, ha ez a város szép lesz.

Azzal kezdtem, hogy a nagy szerelmek tele vannak ellentmondásokkal. Ezzel is akarom befejezni. Igen, a nagy szerelmek tele vannak ellentmondásokkal. Ha Pozsony sorsa és állapota közömbös volna számomra, akkor ezen a helyen az ismert propagandafrázisokat ismételném arról, milyen nagyszerűen terjeszkedik városunk, mennyire megszépült, és mennyivel növekedett a lakások száma. Elég régóta vagyok azonban újságíró ahhoz, hogy tudjam: ezek mögött a szavak mögött nincs semmi. A problémákat kell feltárni. Amíg bosszankodni tudok, amíg felszökik a vérnyomásom, valahányszor kilépek a panelházból, amíg dühítenek a gödrök az utakon, amíg akarok valamit mondani a város védelmében, addig szeretem Pozsonyt, és addig javítani akarok a sorsán.

Egyszer élünk csak, akkor sem örökké. Nem lehet számunkra közömbös, hogyan osztjuk be a nekünk rendelt időt. Nem lehet számunkra közömbös, hogyan és hol fogunk élni.

Szüntelenül erre kellene gondolnunk.

FORDÍTOTTA M. KOVÁCS ANNA